

TARBIYAVIY KORREKSIYANING UMUMPEDAGOGIK VA MAXSUS TAMOYILLARI

Xushnudova Mohigul Ulug'bekovna

Xushnudovamohigul@gmail.com +99891428 50 00

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22702642>

Annotatsiya

Mazkur maqolada tarbiyaviy korreksiyaning pedagogik mohiyati, mazmuni hamda uni tashkil etishning umumpedagogik va maxsus tamoyillari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tarbiyaviy korreksiya o'quvchi shaxsida namoyon bo'ladigan salbiy xulq-atvor, ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar, muloqotdagi muammolar va tarbiyaviy ehtiyojlarni pedagogik vositalar asosida bartaraf etish hamda ijobiy shaxsiy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan uzluksiz jarayon sifatida talqin etilgan. Tadqiqotda pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, tizimlashtirish va pedagogik kuzatish metodlaridan foydalanilgan. Tadqiqot natijasida tarbiyaviy korreksiyaning insonparvarlik, tizimlilik, izchillik, individual yondashuv, faollik va ongli ishtirok kabi umumpedagogik tamoyillari hamda diagnostikaga asoslanganlik, differensial yondashuv, kompensator imkoniyatlarga tayanish, komplekslik, uzluksizlik va ijobiy rivojlanishga yo'naltirilganlik kabi maxsus tamoyillari tizimlashtirildi. Mazkur tamoyillarning o'zaro uyg'unligi tarbiyaviy korreksiyaning samaradorligini ta'minlovchi asosiy pedagogik shart sifatida asoslangan.

Kalit so'zlar: tarbiya, tarbiyaviy korreksiya, korreksion pedagogika, pedagogik ta'sir, umumpedagogik tamoyillar, maxsus tamoyillar, individual yondashuv, differensial yondashuv, diagnostika, ijtimoiy moslashuv.

Аннотация

В статье представлен научно-теоретический анализ педагогической сущности, содержания, а также общепедагогических и специальных принципов воспитательной коррекции. Воспитательная коррекция рассматривается как непрерывный процесс, направленный на устранение негативных проявлений в поведении, трудностей социальной адаптации, проблем в общении и удовлетворение особых образовательных потребностей личности учащегося посредством педагогических средств, а также на формирование положительных личностных качеств. В ходе исследования применялись методы теоретического анализа педагогической литературы, сравнительного анализа, обобщения, систематизации и педагогического наблюдения. По результатам исследования были систематизированы общепедагогические принципы

воспитательной коррекции (гуманизм, системность, последовательность, индивидуальный подход, активность, сознательное участие) и специальные принципы (диагностическая обоснованность, дифференцированный подход, опора на компенсаторные возможности, комплексность, непрерывность, ориентация на позитивное развитие). Взаимная согласованность этих принципов рассматривается как основное педагогическое условие, обеспечивающее эффективность воспитательной коррекции.

Ключевые слова: воспитание, воспитательная коррекция, коррекционная педагогика, педагогическое воздействие, общепедагогические принципы, специальные принципы, индивидуальный подход, дифференцированный подход, диагностика, социальная адаптация.

Abstract

This article analyzes the pedagogical essence, content, and general pedagogical and special principles of educational correction in a scientific and theoretical way. Educational correction is interpreted as a continuous process aimed at eliminating negative behavior, difficulties in social adaptation, communication problems, and educational needs in the student's personality on the basis of pedagogical means, and at forming positive personal qualities. The study used the methods of theoretical analysis of pedagogical literature, comparative analysis, generalization, systematization, and pedagogical observation. As a result of the study, general pedagogical principles of educational correction, such as humanity, systematicity, consistency, individual approach, activity, and conscious participation, and special principles, such as diagnostic-based, differential approach, reliance on compensatory capabilities, complexity, continuity, and orientation to positive development, were systematized. The mutual harmony of these principles is considered the main pedagogical condition ensuring the effectiveness of educational correction.

Keywords: education, educational correction, correctional pedagogy, pedagogical impact, general pedagogical principles, special principles, individual approach, differential approach, diagnostics, social adaptation.

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishini ta'minlash bilan bir qatorda, unda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tarbiyaviy muammolarni o'z vaqtida aniqlash va pedagogik jihatdan korreksiya qilish ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ta'lim oluvchining bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini shakllantirish jarayoni uning shaxsiy, axloqiy, ijtimoiy va kommunikativ rivojlanishi bilan uzviy bog'liqdir. Shu sababli

tarbiyaviy jarayonda kuzatiladigan salbiy xatti-harakatlar, o'zini boshqarishdagi qiyinchiliklar, tengdoshlari bilan munosabatlardagi ziddiyatlar va ijtimoiy muhitga moslashishdagi muammolarni bartaraf etishning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy masala sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tarbiyaviy korreksiya tushunchasi keng ma'noda shaxsning rivojlanishi va tarbiyasida yuzaga kelgan nomaqbul holatlarni aniqlash, ularning sabablarini o'rganish hamda pedagogik ta'sir vositalari orqali ijobiy o'zgarishlarga erishish jarayonini ifodalaydi. Bunda asosiy e'tibor faqat mavjud salbiy xatti-harakatni bartaraf etishga emas, balki o'quvchining ijobiy imkoniyatlarini aniqlash va rivojlantirishga qaratiladi.

Korreksion-tarbiyaviy faoliyatning samaradorligi, avvalo, uning ilmiy asoslanganligi va muayyan tamoyillarga tayanishiga bog'liq. Pedagogik tamoyillar ta'lim-tarbiya jarayonining mazmuni, shakl va metodlarini tanlashga yo'nalish beruvchi asosiy qoidalar hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan tarbiyaviy korreksiyaning umumpedagogik hamda maxsus tamoyillarini tizimlashtirish, ularning mazmun-mohiyatini ochib berish va o'zaro aloqadorligini aniqlash alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning **maqsadi** — tarbiyaviy korreksiyaning umumpedagogik va maxsus tamoyillarini nazariy jihatdan asoslash, ularning mazmunini aniqlash hamda korreksion-tarbiyaviy jarayondagi pedagogik ahamiyatini ochib berish.

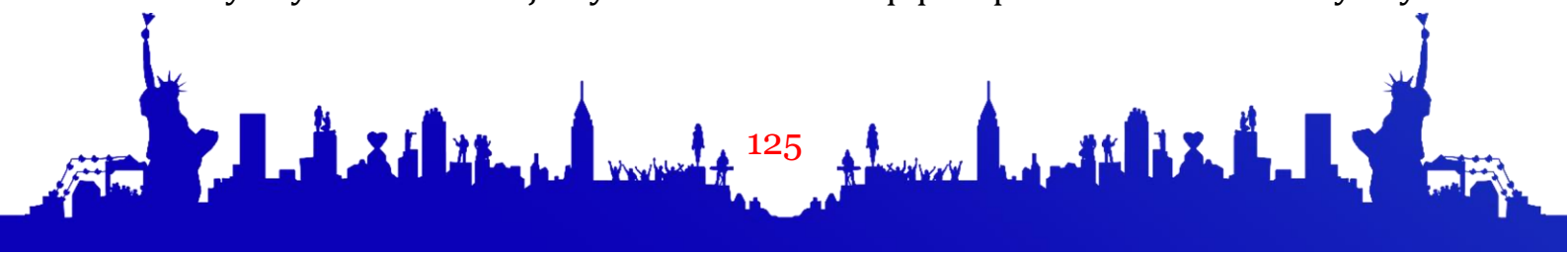
Tadqiqotning **vazifalari** quyidagilardan iborat:

- tarbiyaviy korreksiya tushunchasining pedagogik mazmunini aniqlash;
- korreksion-tarbiyaviy faoliyatga oid ilmiy-nazariy qarashlarni tahlil qilish;
- tarbiyaviy korreksiyaning umumpedagogik tamoyillarini tizimlashtirish;
- maxsus korreksion tamoyillarning mazmunini ochib berish;
- tamoyillarning samarali tarbiyaviy korreksiyaning tashkil etishdagi o'rnini asoslash.

Materiallar va metodlar

Tadqiqotning metodologik asosini pedagogika, korreksion pedagogika, psixologiya va tarbiya nazariyasida shakllangan ilmiy yondashuvlar tashkil etadi. Tadqiqot davomida ilmiy-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, tizimlashtirish, pedagogik kuzatish va ilmiy xulosalash metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqot obyekti sifatida ta'lim muassasalarida amalga oshiriladigan tarbiyaviy-korreksion jarayon olindi. Tadqiqot predmeti esa tarbiyaviy

korreksiyaning tashkil etishning umumpedagogik va maxsus tamoyillari hisoblanadi.

Tadqiqotning nazariy tahlili shuni ko'rsatadiki, korreksion-tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishda tamoyillarni faqat alohida qoidalar sifatida emas, balki o'zaro bog'langan yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish maqsadga muvofiq. Chunki tarbiyaviy korreksiya bir vaqtning o'zida diagnostik, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi, ijtimoiy va psixologik jihatlarni qamrab oladi.

Natijalar

Tadqiqot natijalariga ko'ra, tarbiyaviy korreksiyaning tamoyillarini ikki asosiy guruhga ajratish mumkin: **umumpedagogik tamoyillar** va **maxsus tamoyillar**.

Tarbiyaviy korreksiyaning umumpedagogik tamoyillari

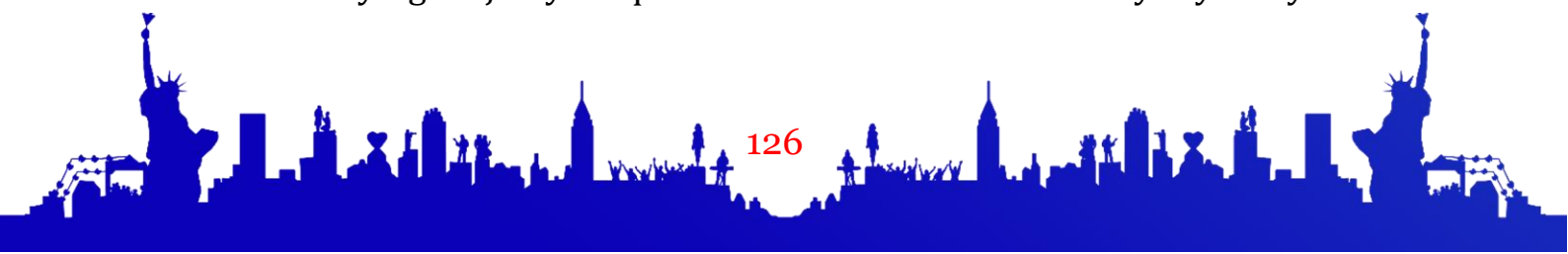
Insonparvarlik tamoyili. Mazkur tamoyil tarbiyaviy korreksiya jarayonida o'quvchi shaxsiga hurmat bilan munosabatda bo'lishni talab etadi. Korreksion ishning maqsadi o'quvchini jazolash yoki uning shaxsiyatini salbiy baholash emas, balki undagi mavjud muammoni pedagogik jihatdan bartaraf etish va ijobiy sifatlarni rivojlantirishdan iborat bo'lishi kerak. Insonparvarlik yondashuvi o'quvchida pedagogga nisbatan ishonchni shakllantirib, korreksion jarayonda faol ishtirok etishiga imkon yaratadi.

Tizimlilik va izchillik tamoyili. Tarbiyaviy korreksiya bir martalik tadbir bilan cheklanmasligi lozim. Korreksion ta'sir muntazam, izchil va o'zaro bog'langan pedagogik tadbirlar tizimidan tashkil topishi kerak. Dastlab muammoni aniqlash, keyinchalik korreksion maqsadni belgilash, tegishli metodlarni tanlash, natijalarni monitoring qilish va zarur hollarda pedagogik ta'sirni qayta ko'rib chiqish izchil amalga oshiriladi.

Individual yondashuv tamoyili. Har bir o'quvchining shaxsiy xususiyatlari, yoshi, qiziqishlari, ehtiyojlari, xarakteri va ijtimoiy tajribasi turlicha bo'lganligi sababli korreksion ta'sir ham individual xususiyatlarga moslashtirilishi kerak. Bir xil xatti-harakatning turli o'quvchilarda turlicha sabablar bilan yuzaga kelishi mumkinligi ushbu tamoyilning amaliy ahamiyatini yanada oshiradi.

Faollik va ongli ishtirok tamoyili. Korreksiya jarayonida o'quvchi faqat pedagogik ta'sir obyekti sifatida emas, balki faol subyekt sifatida ishtirok etishi zarur. O'quvchining o'z xatti-harakatlarini anglash, muammoni tushunish va ijobiy o'zgarishga intilishi korreksion ishlarning samaradorligini oshiradi.

Tarbiya va hayotiy faoliyatning bog'liqligi tamoyili. Shaxsda shakllantirilayotgan ijobiy xulq-atvor va munosabatlar real hayotiy vaziyatlarda

namoyon bo'lishi kerak. Shu sababli korreksion mashg'ulotlarda o'quvchining kundalik hayotida uchraydigan vaziyatlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Tarbiyaviy korreksiyaning maxsus tamoyillari

Diagnostikaga asoslanganlik tamoyili. Korreksion ishlarni tashkil etishdan oldin muammoning mohiyati va kelib chiqish sabablarini aniqlash muhimdir. Tashxisning yetarli darajada chuqur olib borilmasligi noto'g'ri pedagogik ta'sir vositalarining tanlanishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun pedagog o'quvchining xulq-atvorini kuzatish, uning faoliyatini tahlil qilish, o'quvchi va ota-onalar bilan suhbatlashish kabi usullardan kompleks foydalanishi lozim.

Differensial yondashuv tamoyili. Korreksion faoliyatda o'quvchilarning ehtiyojlari va muammolaridagi farqlarni hisobga olish zarur. Bir xil ko'rinishga ega bo'lgan xulqiy muammo turli sabablar asosida yuzaga kelishi mumkin. Shu bois korreksion metod, topshiriq va pedagogik ta'sir shakllari individual vaziyatga mos tanlanishi kerak.

Kompensator imkoniyatlarga tayanish tamoyili. Tarbiyaviy korreksiyada o'quvchining faqat muammoli jihatlarini emas, balki uning kuchli tomonlarini aniqlash muhim. Qiziqish, qobiliyat, ijobiy xulqiy sifatlar va mavjud ijtimoiy tajribadan korreksion jarayonning tayanch nuqtasi sifatida foydalanish o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Kompleks yondashuv tamoyili. Tarbiyaviy muammolar ko'pincha birgina omil bilan belgilanmaydi. Oila, ta'lim muhiti, tengdoshlar bilan munosabat, individual-psixologik xususiyatlar va ijtimoiy sharoit o'zaro ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli korreksion faoliyatda pedagog, psixolog, ota-ona va zarur hollarda boshqa mutaxassislarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

Uzluksizlik tamoyili. Korreksion ish natijasida shakllangan ijobiy o'zgarishlarni mustahkamlash uchun pedagogik qo'llab-quvvatlash davom ettirilishi zarur. Aks holda qisqa muddatli ijobiy natija barqaror xulqiy o'zgarishga aylanmasligi mumkin.

Ijobiy rivojlanishga yo'naltirilganlik tamoyili. Korreksiyaning yakuniy maqsadi salbiy xatti-harakatni shunchaki yo'qotish emas, balki uning o'rniga ijobiy xulq-atvor shakllarini rivojlantirishdan iborat. Masalan, tajovuzkor xatti-harakatni kamaytirish bilan bir qatorda nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish, muloqot qilish va o'z hissiyotlarini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish zarur.

Tadqiqot davomida mazkur tamoyillar o'zaro bog'liqligi quyidagi mantiqiy ketma-ketlikda namoyon bo'lishi aniqlandi:

diagnostika → individual/differensial yondashuv → korreksion maqsadni belgilash → pedagogik ta'sir → ijobiy faoliyatni tashkil etish → monitoring → natijalarni mustahkamlash.

Mazkur ketma-ketlik tarbiyaviy korreksiyaning tasodifiy pedagogik ta'sirlar yig'indisi emas, balki maqsadli, tizimli va natijaga yo'naltirilgan jarayon sifatida tashkil etish imkonini beradi.

Muhokama

Tarbiyaviy korreksiyaning umumpedagogik va maxsus tamoyillarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ular bir-birini to'ldiruvchi yaxlit metodologik tizimni tashkil etadi. Umumpedagogik tamoyillar korreksion jarayonning umumiy pedagogik yo'nalishini belgilasa, maxsus tamoyillar muayyan tarbiyaviy muammo bilan ishlashning mazmuni va metodik mexanizmlarini aniqlashtiradi.

Masalan, individual yondashuv umumpedagogik tamoyil sifatida barcha o'quvchilar bilan ishlashda muhim bo'lsa, differensial yondashuv aynan korreksion vaziyatda mavjud muammolarning sabab va namoyon bo'lish shakllaridagi farqlarni hisobga olish imkonini beradi. Xuddi shuningdek, insonparvarlik tamoyili o'quvchiga hurmat asosida munosabatni ta'minlasa, kompensator imkoniyatlarga tayanish mazkur insonparvarlik yondashuvini amaliy korreksion faoliyatga tatbiq etishning muhim vositasiga aylanadi.

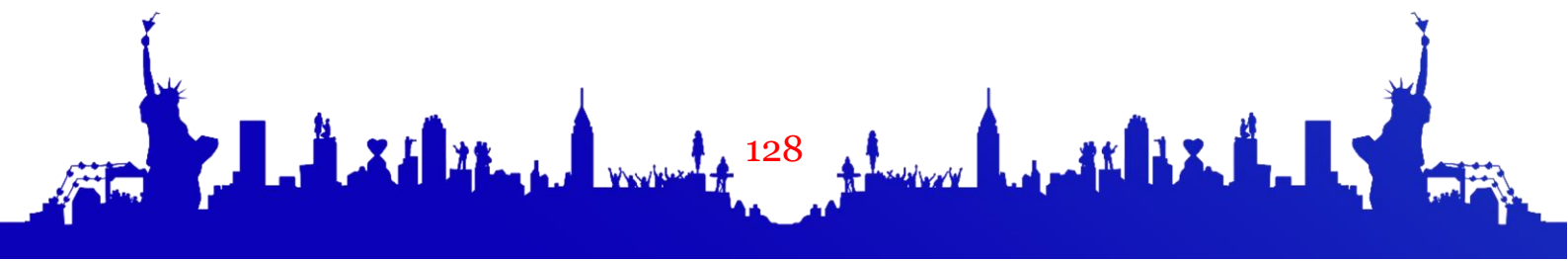
Shuningdek, tarbiyaviy korreksiya samaradorligi pedagogning kasbiy kompetensiyasiga ham bog'liq. Pedagog o'quvchining xulq-atvorini baholashdan oldin uning sabablarini aniqlashi, vaziyatni obyektiv tahlil qilishi va korreksion ta'sirning kutilayotgan natijasini oldindan belgilashi zarur. Bunda oila bilan hamkorlik alohida o'rin tutadi. Oila va ta'lim muassasasidagi tarbiyaviy talablarning o'zaro muvofiqligi ijobiy xulqiy o'zgarishlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Demak, tarbiyaviy korreksiyaning samaradorligini ta'minlash uchun alohida bir tamoyilga emas, balki umumpedagogik va maxsus tamoyillarning tizimli uyg'unligiga tayanish talab etiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchidan, tarbiyaviy korreksiya o'quvchi shaxsida mavjud salbiy xulq-atvor va ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklarni bartaraf etish bilan birga, uning ijobiy shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga qaratilgan maqsadli pedagogik jarayondir.

Ikkinchidan, tarbiyaviy korreksiyaning umumpedagogik tamoyillarini insonparvarlik, tizimlilik va izchillik, individual yondashuv, faollik va ongli ishtirok hamda tarbiyaning hayotiy faoliyat bilan bog'liqligi tashkil etadi.

Uchinchidan, maxsus tamoyillar tarkibida diagnostikaga asoslanganlik, differensial yondashuv, kompensator imkoniyatlarga tayanish, komplekslik, uzluksizlik va ijobiy rivojlanishga yo'naltirilganlik muhim o'rin egallaydi.

Shu asosda tarbiyaviy korreksiya jarayonini **diagnostika – rejalashtirish – individual korreksion ta'sir – hamkorlik – monitoring – mustahkamlash** ketma-ketligi asosida tashkil etish maqsadga muvofiq. Mazkur model korreksion-tarbiyaviy faoliyatning tizimlilikini ta'minlab, o'quvchining ijtimoiy moslashuvi va ijobiy shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. 2023-yil 11-sentabr.
- 3.Mavlonova R., To'rayeva O., Holiqberdiyev K. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi.
- 4.Hasanboyev J., To'raqulov X., Haydarov M., Hasanboyeva O. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya.
- 5.Ayupova M.Yu. Logopediya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti.
- 6.Nazarova D.A., Qodirova F.U. Maxsus pedagogika. – Toshkent.
- 7.Vygotskiy L.S. Основы дефектологии. – Москва: Педагогика.
- 8.Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва: Смысл; Эксмо.
- 9.Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии. – Москва: Просвещение.

